

LK 1:

Töö tulevik

Tööturu suundumused ja nende mõju vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskidele

ELi KAASAMISSTRATEEGIADE TÖÖGRUPP

APRILL 2018

EUROOPA VAESUSEVASTANE VÕRGUSTIK
BOULEVARD BISCHOFFSHEIM, 11 – 1000 BRÜSSEL
www.eapn.eu

LK 3:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
PÕHISÕNUMID	7
TÖÖTURU TRENDID JA NENDE MÕJU VAESUSELE	8
2.1. ÜLDINE ÜLEVAADE	8
2.2. MITTESTANDARDNE JA EBATÜÜPILINE TÖÖ	11
HETKEOLUKORD	11
EAPNi HINNANG JA MUREKOHAD	12
2.3. AUTOMATISEERIMINE JA ROBOTISEERIMINE	14
HETKEOLUKORD	14
EAPNi HINNANG JA MUREKOHAD	15
2.4. INTERNETIPÕHISED PLATVORMID VÕI KOOSTÖÖL PÕHINEV MAJANDUS	18
HETKEOLUKORD	18
EAPNi HINNANG JA MUREKOHAD	18
2.5. TÖÖKOHTADE ÜMBERPAIGUTAMINE, GLOBALISEERUMINE JA SOTSIAALNE DUMPING	22
HETKEOLUKORD	22
EAPNi HINNANG JA MUREKOHAD	23
EDASISED SAMMUD: EAPNi ETTEPANEKUD	25
3.1 PÕHISÕNUMID	26
UUTE TÖÖVIISIDE PAREM UURIMINE, SH SOTSIAALSE MÕJU HINDAMINE	26
TULEB PARANDADA TÖÖ KVALITEETI, SEALHULGAS LEPINGULISTE SUHETE KVALITEETI, TAGADES JUURDEPÄÄSU SOTSIAALKAITSELE	26
LÕPETADA KARISTUSLIKU ISELOOMUGA TEGEVUS, MIS SURUB INIMESED JÄTKUSUUTMATU TÖÖHÕIVENI	27
DIGITAALSE LÕHEGA TEGELEMINE JA VÕRDSE JUURDEPÄÄSU TAGAMINE ELUKESTVALE ÕPPELE	28
SOTSIAALSE JA KODANIKUÜHISKONNA DIALOOGI PARANDAMINE TÕENDITEL PÕHINEVATE POLIITILISTE LAHENDUSTE LEIDMISEKS	28
3.2 SOOVITUSED	29
EL TASEMEL SOOVITUSED	29
RIIKLIKUL TASEMEL SOOVITUSED	29

LK 5:

SISSEJUHATUS

Töömaailm on pidevalt muutumas ja hiljutised majandus- ja finantskriisid ning nende tagajärjed on teinud selle nähtavamaks. Praegused uuringud kipuvad rõhutama nende muudatuste vältimatust, kuid tehtud valikud on lõppkokkuvõttes siiski poliitilised ¹. Valitsustel on tähtis ülesanne sekkuda uute arengusuundade kujundamisse. Ebatüüpilised töövormid: ebakindlate lepingute, töötundide ja palkade ning uute allhankemudelite ja fiktiivsete füüsilisest isikust ettevõtjate suurem levik on jätnud paljud inimesed ilma adekvaatsest tööst ja sotsiaalsest kaitsest. Tehnoloogilised edusammud, eriti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT), on viinud "digitaal-majanduse" (mida nimetatakse ka "platvormiks" / "koostöö" või "ühiskasutuse" põhiseks majanduseks) tekkeni ning tootmisprotsesside järkjärgulise ülevõtmiseni intelligentsete masinate poolt, tuues kaasa töötajate ümberpaigutamise. Seda tüüpi majandus tekkis uuenduslike teenuste pakkumise mudelite kaudu, mida sageli toetab info- ja sidetehnoloogia, kuid mis kahjustab nüüd tavapäraseid ärimudeleid ja ka tööhõive rolli. Üha enam globaliseerub ja üksteisest sõltuvamas maailmas tähtsustatakse järjest rohkem konkurentsivõimet ja ettevõtte kasumlikkuse suurendamist ning seda ka töötajate ja sotsiaalsete õiguste arvelt. See on suurendanud töö ümberpaigutamist ², mis on sotsiaalse dumpingu peamine tõukejõud. See toob endaga kaasa töö- ja sotsiaalkaitsestandardite languse ja avaldab vältimatut mõju vaesusele, sotsiaalsele tõrjutusele ja ebavõrdsusele.

Mida ütlevad vaesuses elavad inimesed? ³

EBAKINDLUS: "Inimesed on sunnitud tegema kõiksugu töid, kus mõnikord ei maksta miinimumpalkagi..."

MADALAD PARGAD: "Miinimumpalga asemel peaksime ütlema "adekvaatne" palk; me vajame raha elamiseks, mitte ainult ellu jäämiseks."

TÖÖJÕU RÄNNE: "Üleilmastumise, kapitalismi, diktatuuri põhjustatud immigratsioon ... need on dramaatilised olukorrad, kus inimesed muutuvad vaesemaks ja haavatavamaks..."

GLOBALISEERUMINE: "Me peame muutma ülemaailmses ühiskonnas konstrueeritud mõtteviisi ressurside puuduse kohta..."

OSAVÕTT: "Me vajame, et inimesed langetaksid otsuseid nende kasuks, kellel läheb elus kehvasti..."

SOTSIAALSED PRIORITEEDID: "Eli riigid ei tegele sotsiaalsete probleemidega piisavalt jätkusuutlikult..."

¹ 1. märtsil toimus Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee korraldatud oluline konverents "Jätkusuutlikuma Euroopa suunas". [Vaata siia](#).

² Töö ümberpaigutamine tähendab tootmistegevuste, kapitali või tööjõu üleviimist ühest maailma kohast teise, kus ettevõttele on konkurentsieelised, näiteks väiksemad tootmiskulud (sealhulgas pargad). Ettevõtted, kes püüavad saavutada kõrgeimat kasumit, toodavad seal, kus see on odavam ja müüvad seal, kus on suurem ostujõud.

³ 9.-10. novembril Brüsselis korraldatud 2017. aasta Vaesuses elevate inimeste Euroopa kohtumise "Võtileme tööil vaesuse vastu!" osalejate tsitaadid. Vaata täielikku aruannet [siit](#).

LK 6:

Euroopa Liidu strateegia "Euroopa 2020" vaesuse vähendamise eesmärk on toppama jäänud ja tõenäoliselt ei saavutata seda õigeaegselt, kuna praegu ollakse sellest maas ligi 21 miljoni inimesega. Samas on Euroopa Komisjon välja pakkunud uue sotsiaalsete õiguste Euroopa samba, mille eesmärk on tugevdada Majandus- ja rahaliidu sotsiaalset mõõdet. Uued töösuunad on üks selgelt määratletud töövoogudest ja see on võtmeteema struktureeritud sidusrühmade dialoogides. Veel ei ole selge, mil määral nende uute trendide sotsiaalsed mõjud Euroopa tööturul kaasatakse Euroopa sotsiaalõiguste samba süvalaiendamisse Euroopa poolaasta poolt. Uus Sotsiaalne tulemustabel sisaldab ainult viidet digitaalsetele oskustele. Sotsiaalõigluse paketi osana on väljastatud Nõukogu soovitus tagada sotsiaalse kaitse kättesaadavus kõikidele tööhõivevormidele. Kõnealune algatus, kui seda õigesti teha, aitaks tagada tööhõive ja sotsiaalkaitse paremaid õigusi ja tingimusi, sealhulgas uute, ebakindlate lepinguliste suhete osas. Mitmeaastase finantsraamistiku (Multi-Annual Financial Framework, MFF) tulevane aruanne võib sisaldada uusi töövorme ning tööhõive ja sotsiaalsete õiguste toetamist kuluprioriteetide eesotsas.

Sellises kontekstis ilmnevad mitmed küsimused, mis on seotud EAPNi missiooniga:

- 🕒 Mis toimub kohalikul tasandil?
- 🕒 Milline on uute tööviiside mõju tööhõivele ja sotsiaalkaitsele, eriti vaesuses elavate või vaesuse ohus olevate inimeste jaoks?
- 🕒 Kes on võitjad ja kaotajad?
- 🕒 Milliseid põhisõnumeid ja soovitusi saame me tuletada meie liikmete otsestest kogemustest?

Kogu 2017. aasta jooksul on EAPNi ELi kaasamisstrateegiate töögrupp (ISG) alustanud nende uute suundade põhjal dialoogi, et leida vastused ülaltoodud küsimustele ja luua oma liikmete hulgas konsensus nii vanade kui uute väljakutsete võimalike lahenduste leidmiseks. Käesolevat analüüsiaruannet koostasid dr Katherine Duffy (EAPN UK) ja Amana Ferro (EAPN Euroopa). See tugineb põhjalikel aruteludel, mis toimusid ELi ISG-i 2017. aasta koosolekul 15.-17. märtsil Valladolidis, 16.-17. juunil Brüsselis ja 19.-20. oktoobril Dublinis. See tugineb veel ka 2017. aasta kevadel meie liikmetele saadetud infolehtede kaudu kogutud informatsioonile. Lõplikku versiooni muudeti ja kinnitati ELi ISGi poolt 2017. aasta oktoobris, lisades põhisõnumid ja soovitused poliitikakujundajatele, kasutamaks riiklikul ja ELi tasandil.

See EAPNi-dokument süvendab tööturu suundumuste kujundamist, nagu see praegu kajastub ELi dokumentides, näiteks 2017. aasta Tööhõive ja sotsiaalse arengu aruandes (ESDE) ja Euroopa Sotsiaalõiguste sambas, meie enda liikmete analüüsis tegeliku olukorra kohta. See püüab näidata vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste tegelikku olukorda ning määratleda põhisõnumeid, mis võimaldaksid neid reaalsusi ELi ja riikliku tööhõive ja sotsiaalse kaasatuse poliitika kujundamisel paremini integreerida ja neile lahendusi pakkuda.

LK 7:

PÕHISÕNUMID

1. Töömaailm on muutumas, eriti tänu uutele tehnoloogilistele arengutele, mis loodi uusi ärimudeleid ja lepingulisi suhteid, tuues kaasa tööturule kaasamise uusi võimalusi, kuid ka suurenenud ebakindluse, tööpuuduse, ammendunud hoolekandesüsteemide, nõrgenenud sotsiaalkaitse, ebavõrdsuse, vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskid.
2. Majanduskriisi tagajärjel karmistunud majanduspoliitilises keskkonnas on ebakindlust tööturul ja sotsiaalse kaitse kättesaadavuse vähenemist rohkem, kui kümne aasta eest.
3. Paljud praegused diskursused ja uuringud uute tööturusuundumuste kohta (eriti robotiseerimine, digitaliseerimine ja globaliseerumine – tehnoloogiliste muutuste vältimatud tegurid) ei võta piisavalt arvesse vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse esilekerkivaid riske.
4. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse riskidega võitlemiseks ning kaasamise soodustamiseks on võtmeteguriks piisav ja ligipääsetav sotsiaalne kaitse kõigile. Riiklikke sotsiaalkindlustussüsteeme tuleb kohandada, et tagada kõigi töötajate sotsiaalne kaitse, mitte välistada neid tööaja ning "töötaja", "palgaline", "sõltumatu töövõtja" või "tööandja" või "platvormi" erinevate definitsioonide tõttu – üha enamleviv praktika tänapäevaste äritegevuste puhul. Inimesi, kes on töötud või ei tööta, tuleb kaitsta sotsiaalabi kaudu, sealhulgas piisava miinimumsissetulekuga.
5. Valitsused on vastutavad tööturu ja sotsiaalkaitstesüsteemide kujundamise ja reguleerimise eest, et vältida negatiivseid sotsiaalseid tagajärgi. Seega on vaja poliitilist tahet, et kindlustada kõigi võrdne kaasamine ning kasu. Lahendused peaksid toetama kaasavaid tööturgusid ja tagama, et töö ja tööhõive kvaliteet, samuti tööhõive ja sotsiaalkaitse õigused oleksid nõuetekohaselt määratletud ja kaitstud kõigi töövormide jaoks ning et sotsiaalkaitstesüsteemid laieneksid ka neile, kes on töötud.
6. Sotsiaal- ja kodanikuühiskonnadioloog, sealhulgas vaesuse all kannatavate inimeste hääl, peab moodustama selle poliitika kujundamise, rakendamise ja seire lahutamatu osa.

LK 8:

TÖÖTURU TRENDID JA NENDE MÕJU VAESUSELE

Selles peatükis mainitakse mõningaid peamisi tööturu suundumusi ja nende mõju vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse all kannatavatele inimestele. See põhineb olemasolevatel ELi dokumentidel (nt 2017. aasta aruanne "Tööhõive ja sotsiaalne areng Euroopas" (Employment and Social Development in Europe, ESDE) 4 ning Euroopa sotsiaalsete õiguste sammas ja praegused uuringud) ning otsestel tõenditel ja näidetel EAPNi liikmesriikide tegelikust olukorrast.

2.1. Üldine ülevaade

Dreger jt poolt Euroopa Parlamendi majandus- ja sotsiaalküsimuste peadirektoraadi tööhõivekomitee jaoks 2015. aastal läbi viidud uuring analüüsis põhjalikult hiljutisi ebavõrdsuse ja võimalike põhjuste muutusi. Nad leidsid, et palgaerinevused ja sissetulekute ebavõrdsus on alates 1980. aastate keskpaigast suurenenud kogu ELis. Järgnenud finantskriis ja kokkuhoiumeetmed on süvendanud ebavõrdsust veelgi, mis on märgatav kahel kolmandikul liikmesriikidest, eriti kriisist enim puudutatud (nt Eesti, Kreeka, Iirimaa ja Hispaania). Kõige rohkem on ebavõrdsust suurendanud muudatused palga struktuuris, st et viimasel ajal on olnud surve alandada samasuguste omadustega töötajate palkasid; ja töö muutub töötajate jaoks halvemaks ning see ei ole enam vaesusest välja saamiseks usaldusväärne vahend. Sama uuring näitas, et põhitegurid, mis mõjutavad ebavõrdsuse suundumusi tulenevad tehnoloogilistest muutustest ning teiselt, globaliseerunud kaubanduse mõjudest.

Tundub, et uus tehnoloogia täiendab kõrge kvalifikatsiooniga töötajaid, suurendades nende tootlikkust, nii et nende palgad tõusevad teiste töötajatega võrreldes kiiremini. Seega suureneb palkade polarisatsioon eriti sissetulekute jaotuse ülemises osas. Oskus- kuid rutiiniseeritud töö, nt raamatupidamine ja administratiivtöö, devalveerub, kuna arvutite hind langeb. Tööstusharudes, kus info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areneb kiiremini, on näha suurenevat nõudlust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järgi ning keskharidusega inimeste arvu vähenemist. Madalama kvalifikatsiooni või palgaga töökohad on isiklike teenuste valdkonnas uute tehnoloogiate poolt suhteliselt puutumatud (sellegi poolest on tõenäoline, et jaekaubanduses ja transpordisektoris võib hakata nägema suuri töökoha kaotusi, just tänu uutele tehnoloogiatele ning uute lähenemiste katsetamist isiklikes teenustes). Saksamaa on näide tehnoloogiliste muutuste mõjust sissetulekute jaotuse ülemises osas. Kuid alumises osas on mõju rohkem tingitud töötingimuste ja tööjõu pakkumise muutustest, näiteks nagu suurem dereguleerimine ja naiste osakaalu tõus tööjõu seas.

2017. aasta ESDE aruandes märgitakse, et kriisi ajal ja pärast seda on tootmine, ehitus ja põllumajandus moodustanud 96% kaotatud töökohtadest. Teenuste ja teadmistemahukate sektorite majanduskasv on suurim, kuigi ELi suurimad tööhõive sektorid on hulгимүүк, kaubandus, transport, majutus ja toitlustus. Turism on maailma suurim tööhõive sektor. Kriisjärgselt on tööjõuvajadus nihkunud teenindussektori ja osalise ajaga töökohtade suunas, nii et tundide arv ei ole kasvanud samale tasemele kui tööhõive määr.

⁴ Dreger, C. Lopez-Bazo, E. Ramos, R. Royuela, V. and Surinach, J. (2015) *Palga ja sissetulekute ebavõrdsus Euroopa Liidus*, uuring tööhõivekomitee jaoks, Euroopa Parlament Sisepoliitika peadirektoraat,

poliitikaosakond A: majandus- ja teaduspoliitika, ip/a/emp/2013-05, pe 536.294, Jaanuar, võetud siit: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536294/IPOL_STU\(2015\)536294_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/536294/IPOL_STU(2015)536294_EN.pdf)

LK 9:

ESDE 2017 juhib tähelepanu tahtmatu osalise tööajaga töö olemasolule, mis käib käsikäes tööpuudusega.

Tööhõive määr on suhteliselt kõrge - 71,1%, kuid mõnes liikmesriigis jääb see endiselt alla kriisieelset taset, nagu näiteks Kreekas ja Hispaanias, vastavalt 10 ja 4 punkti võrra allpool eelmist tipptaset. Tööpuudus on endiselt kõrge (7,8%), pikaajalise töötusega üle kahe aasta (4%). Nagu kõigi andmete osas, on liikmesriigiti suuri erinevusi ja kuigi tööpuudus üldiselt väheneb, ei lange töötuse määrade hajutatus. 2020. aasta eesmärgiks seatud 75% tööhõivemäära saavutamine võib olla reaalne, kui haavatavad rühmad on paremini tööturule integreeritud. Kuid tööhõive määrad iseenesest ei anna ülevaadet töökohtade kvaliteedist ega jätkusuutlikkusest ega nende mõjust vaesuse vähendamisele. EAPN tunneb muret selle pärast, et valitsused võimaldavad töökohti mis tahes hinnaga, mis on lühiajalised lahendused potentsiaalselt pikaajalise negatiivse tagajärjega.

ARPE 6 poolt mõõdetuna on vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate inimeste arv veidi vähenenud ja on praegu alla 119 miljoni, ehkki rahaline vaesus suureneb jätkuvalt. Ohustatud numbrid on endiselt 700 000 võrra kõrgemad kui Euroopa 2020 alguses (2008. aasta andmed). Euroopa 2020 strateegia eesmärgi suunas vaesuse ohus olevate inimeste arvu vähendamiseks vähemalt 20 miljoni võrra ei ole tehtud edusamme. ELis on finantsmured ajalooliselt kõrged, ja elamiskulud ning kättesaadavus on suurimaks probleemiks enamikus liikmesriikides. Kokkuvõttes on vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse oht suurim naiste, lastega leibkondade, eriti üksikvanemate ja suurte perede, puuetega inimeste, mõnede vähemusrahvuste, eriti romade ja sisserändajate jaoks.

Sotsiaalkaitsekulutused on enamikes liikmesriikides alates 2013. aastast suurenenud, kuigi Kreekas ja Küprosel olid 2012. ja 2014. aastal suured eelarve konsolideerimise kärped. Aga liikmesriikide kulutused peredele, eluasemele ja sotsiaalsele tõrjutusele ei ole kasvanud, kuigi kaasav suurem töajuturul osalemine nõuab seda.

Üha suureneva rahvastiku arvuga ei kaasne piisav sotsiaal-, eriti sissetuleku kaitse. Samuti ei ole miinimumsissetulek kõigis liikmesriikides piisavalt suur, et tagada väärikas elu. Suureks mõjuteguriks on piisavale sotsiaalkaitsele ligipääsu pakkuvate poliitikate vähenemise ja töajuturul aset leidvate muutuste kombinatsioon, mis edasi arenedes süvendab paljude inimgruppide jaoks vaesusriski, sh töövaesust. Ametivõimud on korduvalt öelnud, et töö on parim viis vaesusest välja saamiseks, kuid see ei ole selleks enam kindlaim viis, eriti reguleerimata töajuturuga liikmesriikides.

Oluline sõnum on see, et tehnoloogiline muutus ei tähenda iseenesest automaatselt madalamaid palkasid ja kehvemaid tingimusi, eriti keskmiselt ja vähem haritud ning kvalifitseeritud töötajatele. Kuid see võimaldab ja kiirendab kasumipõhiselt juhitud ärimudelite teket, mis kasutavad tööajutuse ja sotsiaalkaitse regulatiivset raamistikku, ning seda tuleb adresseerida ebakindlust, vaesust ja tõrjutust suurendavate ohtude vastu võitlemisel.

⁶ **ARPE** on vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohu mõõde. See loendab inimesi kõigis kolmes riskirühma kuuluvas olukorras: sissetulekupuudus (pärast sotsiaalseid ülekandeid); materiaalne puudus; kes elavad madala töömahukusega leibkonnas. Iga inimene loendatakse ainult üks kord, isegi kui nad sobituvad rohkem

kui ühte kategooriasse. Andmed pärinevad ELi-SILCI elutingimuste uuringust. Rohkem infot leiad siit <http://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators/europe-2020-strategy/headline-indicators-scoreboard>

LK 10:

Üleilmastumine, kaubanduse spetsialiseerumine ja ümberpaigutamine muudavad tööstusriikides tööjõu nõudlust kvalifitseeritud tööjõu järele ja avaldab seeläbi survet madalama kvalifikatsiooniga töötajate palkadele, kes seisavad silmitsi suurema konkurentsiga ja kelle töökohad võidakse viia hoopiski välisriiki. Tööhõive konkurentsi halvendab majanduskasvu kiiruse ja töökohtade loomisega seotud kokkuhoiupoliitika. Töövõimaluste puudumine ohustab kõige rohkem noori töölisi, kes võtavad vastu ebakindlaid töökohti vähese kaitsega uutes teenindustevõtetes ning ekspluateerimisega seotud riskid puudutavad enam neid töölisi, kes rändavad jõukamatesse ELi riikidesse.

Tööturuinstitutsioonid mõjutavad ebavõrdsust. On tõendeid, et palga läbirääkimiste vahepealsed tasemed (va tsentraliseeritud ja väga killustatud) kompenseerivad palga struktuure, vähendades ebavõrdsust. ELis on vähenenud nii ametiühingute liikmelisus kui ka kindlustatud palgakokkulepped, mis võib kaasa tuua ebavõrdsuse suurenemise. Tööõiguste tugevdamiseks tuleb juurdepääs kollektiivläbirääkimistele muuta hõlpsamaks ka sõltumatute või füüsilisest isikust ettevõtjatele (ilma töötajateta) ja ebatüüpilistele töötajatele, kuna nende arv kasvab ning nende palgad ja tingimused on kehvemad, kui palgalisel töötajal.

Dreger jt 2015. aasta aruande üheks vaesuse vastu võitlemise jaoks tähtsaks uuringu tulemuseks leiti, et miinimumpalk vähendab oluliselt sissetulekute ebavõrdsust tulude jaotamise alumises osas. Kuna need on tugevalt vastutsüklilised, aitavad nad toetada madala sissetulekuga inimesi, kui majanduslikud tingimused on keerulised, isegi kui alampalga ostujõud on langenud. Vajadus on palgakorralduse tugevama ja kaasavama õigusliku raamistiku järgi.

Üldiselt usuvad EAPN liikmed, et kokkuhoiumeetmed on heade töökohtade kadumise suurim tegur, mis omakorda mõjutab tootlikkust, palkasid ja turvalisust, teenuste kvaliteeti ja maksutulu. Nõnda on halbade või riskantsete töökohtade tekkimiseks rohkem võimalusi ning vaesuse ja tõrjutuse suurenenud riskidega võitlemiseks vähem võimalusi. See poliitiline lähenemisviis on sotsiaalselt jätkusuutmatu.

Ülejäänud artiklis käsitletakse ebakindluse arengut ning võimalikke seoseid uute töövormide ja globaliseerumisega. Liikmesriikide vahel on nende olukordades ja regulatiivsetes lähenemisviisides olulisi erinevusi. Kuna muutuste kiirus suureneb, on Euroopa Liidus vaja ELi ühiseid eesmärke, põhimõtteid ja standardeid, mis kajastavad sotsiaalseid Euroopa väärtusi, vaja rohkem kui kunagi varem. Ning neid tuleks tutvustada kogu maailmas.

LK 11:

2.2. Mittestandardne ja ebatüüpiline töö

Hetkeolukord

Euroopa sotsiaalõiguste sammas sisaldab selgesõnalist põhimõtet 5, mis käsitleb turvalist ja kohanemisvõimelist tööhõivet, milles öeldakse, et "töösuhteid, mis põhjustavad ebakindlaid töötingimusi, tuleb vältida, sealhulgas keelata ebatüüpiliste lepingute kuritarvitamine" ja "tuleb edendada avatud tööhõivevormidele üleminekut". 2017. aasta ESDE aruandes tunnistatakse ebakindlate lepinguliste töökorralduste leviku takistamist, märkides, et ebatüüpiline töö määratletakse tihti täistööajaga, kuid ajutise tööna, osalise tööajaga ajutiseks ja osalise tööajaga alaliseks tööks. Aruandes rõhutati neid kui võimalikku toetust erinevate vajaduste ja kohustustega rühmade kaasamisele tööturule, kuid millel on suur risk kahjustada tööd, palgamäära ja -kvaliteeti, ning tööturule integreerimise ja sotsiaalse kaitse jaoks kättesaadavaid eelarvevahendeid. 2017. aasta ESDE aruandes käsitleti ebakindlust tööturul mittestandardsete lepingute ja madalate palkade kombinatsioonina. On oht tootlikkusele, töötus- ja muude hüvitiste saamise nõuetele ja pensionidele. Võib esineda iseseisvuse edasilükkumist ja perekonna moodustumist, potentsiaalselt vähendades sündimusmäära. Peale noorte tunnevad suuremat ebakindlust tööturul veel naised, sisserändajad, madala kvalifikatsiooniga ja lihttöölised. 2018. aasta Ühises tööhõivearuandes (Joint Employment Report) märgitakse, et tahtmatu osalise tööajaga töö on vähenenud, kuid jääb endiselt kõrgeks, samal ajal kui palgakasv on tagasihoidlik, jäädes tootmisest maha. Viimase Euroopa Nõukogule tehtud Sotsiaalse õigluse paketi raames kõigi töötajate sotsiaalkaitsele ligipääsu puudutava soovitusel valguses hindab Euroopa Komisjon, et 2016. a olid alla 40% EL-i töötajast mittestandardsetes töösuhtes või FIE-d, ning et neist 40% ei olnud tagatud piisav sotsiaalkaitse ja sellega seotud teenused.

Mittestandardsete ja ebatüüpiliste tööde hiljutised arengud (ESDE 2017)

- 25-39 aastaste ja 40-64-aastaste töötajate **tööpuuduse lõhe** on pärast kriisi oluliselt suurenenud, vaatamata sellele, et nooremad rühmad on paremini kvalifitseeritud. Töö leidmine pärast kooli lõpetamist on muutunud raskemaks.
- **Ülekvalifitseerimine** (töökohale vajalikust tasemest kõrgema hariduse omamine) on viimasel kahel aastakümnel suurenenud, ehkki "mõõdukalt".
- **Töökohtade kindlus** on vähenenud juba kaks aastakümnet ning mittestandardsete lepingute kasutamine on eriti nooremate töötajate seas kasvanud. Standardlepinguid määratletakse kui püsivaid (avatud) ja täistööajaga. Alaliste osalise tööajaga, ajutiste täistööajaga ja ajutiste osalise tööajaga lepingute arv on kasvanud.
- **Osalise tööajaga töö** moodustab kogu ELi tööhõivest 20%. Selle suurenemist saab osaliselt seletada valdkondliku nihkega sellistesse sektoritesse nagu professionaalsed teenused ja avalik haldus; kuid osalise tööajaga töö kasvas kõigis sektorites, välja arvatud põllumajandus. Suurenenud osalise tööajaga töö tähendab seda, et nooremate töötajate kõik töötunnid kokku pole jõudnud kriisieelsele tasemele. Tahtmatu osalise tööajaga töö osakaal on Küprosel ja Hispaanias kõrge (60% kogu osalise tööajaga töödest), mis peegeldab kriisi ja selle tagajärgede mõju. Üks kolmest nooremast

töötajast (vanuses kuni 39) võttis vastu osalise tööajaga töö, kuna ei suutnud leida täiskohaga tööd.

- **Ajutine töö** ei ole kriisist alates ELis üldiselt kasvanud, kuid on märkimisväärselt suurenenud Horvaatias. Selle praktiseerimine on riigiti väga erinev - Rumeenias ja

LK 12:

Leedus on selle osakaal väga väike (2%), aga Hispaanias ja Poolas suur (20% kogu tööhõivest). Ajutised töölepingud on kaks korda rohkem levinud nooremate töötajate seas ning see lõhe kasvab.

- **Füüsilisest isikust ettevõtjana** töötab 14% kogu tööhõivest ning see on püsinud kriisist alates muutumatuna. See on kasvanud mõnes liikmesriigis, nagu näiteks Ühendkuningriigis (15%). Kuid ELi tasandil on füüsilisest isikust ettevõtjate arv, kellel on töötajad, vähenenud ühe miljoni võrra ning neil on madalam palk, kui palgatöölistel ja neil on vähem võimalusi enda koolitamiseks. Need muudatused võivad viidata sellele, et määratleda füüsilisest isikust ettevõtjad kui "eraettevõtjad" (nagu seda teeb EL), mis mõjutab juurdepääsu sotsiaalkaitsele, ei ole nende tegelikku olukorda mitteamestav.

EAPNi hinnang ja murekohad

Mittestandardse ja ebatüüpilise töö suurenemine ning selle otsene seos suureneva vaesuse ja sotsiaalse tõrjutusega on EAPNi poolt pidevalt tõstatatud probleem. Seda märkisid hiljuti mitu liikmesriiki (BE, CY, DE, ES, FR, IT, NL, UK) ka oma 2017. aasta riiklike reformiprogrammide analüüsid (National Reform Programmes)⁷. Kogemused ja kättesaadavate tõendite kvaliteet on riigiti erinevad. Samuti näitab meie liikmete teostatud 2018. aasta riikide aruannete (Country Reports) esialgne analüüs, et paljudes riikides (DE, HU, IE, MT, NL, PL, SK, SE) on näha töötajate vaesuse süvenemist, mille põhjuseks on kehvad ja jätkusuutmatud töötingimused, madalad palgad, jätkusuutlike lepingute puudumine, füüsilisest isikust ettevõtjaks olemine (mõnikord fiktiivsed), ning kuna paljud inimesed on sunnitud töötama kahes või enamast töökohas ilma sotsiaalkindlustuseta. Käesolevas dokumendis EAPNi andmete kogumise käigus täid peaaegu kõik EAPNi riiklikud võrgustikud välja üldise tööõiguste vähenemise ning õiguste erinevuste eri sektori töötajate ja erinevate töökohtade vahel. Tundub, et on suurenenud (töö)ebakindluse risk ja sügavus: töötasu vähenemine, raskemad töösuhted, sotsiaalkindlustuse kaotamine, karmimad ekspluateerimise viisid, tööjõu läbirääkimisvõime puudumine. Allpool on toodud välja kokkuvõtte peamistest tulemustest.

Need on mõned kõige pakilisemad probleemid, millele viidatakse:

- ⌚ lühi- ja tähtajaliste lepingute esile kerkimine (CY, ES, NL, SE, UK), sh niinimetatud null töötundide või valves oleku lepingud (AT, CY, IE, IT, UK)
- ⌚ tööpuudus ja üle kvalifitseeritud koolilõpetajad (CY, ES, IT, PT, UK)
- ⌚ tööturu dereguleerimise mõjud (ES, IT, SE, UK)
- ⌚ madalalpalgaliste ja ebatüüpiliste töötajate mitme töökoha pidamine (CY, GR, NL, RO)
- ⌚ tahtmatu osalise tööajaga töö kasv (BE, CY, ES, PT)
- ⌚ vähenev või madal keskmine palk (BE, ES, GR, PT, UK)
- ⌚ ametivõimude poolt kunstlikult loodud töökohad (FR, PT)

- ⌚ töösuhete nõrgenemine koos "konsultantide", "projekteerijate" ja "füüsilisest isikust ettevõtjate" esile tõusuga (ES, DE, NL, SE, UK)

⁷ EAPN, Sotsiaalsed õigused või sotsiaalne probleem? 2017. aasta riiklike reformikavade hinnang, 2017. aasta oktoober, saadaval siit: <http://www.eapn.eu/social-rights-or-social-plight-eapn-assessment-of-the-2017-national-reform-programmes/>

Peaaegu kõik liikmed olid mures **ühepoolse paindlikkuse pärast, mis soosib tööandjaid, vähendades turvalisust**. Kusjuures enamik mainivad töösuhete nõrgenemist, tööandjate ja töötajate pikaajaliste, täistööajaga lepinguliste suhete vähenemist.

LK 13:

Uus *Euro-speak* kontsept nimetab seda poliitilist suunda **Securiflex'iks**, mis käsitleb vana paindlikkuse ja turvalisuse kontseptsiooni uues nn pakendis, mis näeb lepinguliste suhete paindlikkust uute tööviiside ja väheneva turvalisuse ja kaitse kontekstis vältimatuna (kui mitte soovituslikuna). Peaaegu kõik EAPNi võrgustikud viitasid tasustamata praktikakohtade kasvule, eriti noorte seas.

Irimaal ja Ühendkuningriigil on ettepanekuid **nn nulltundide ja valvekorra lepingute** seadusandluse kohta. Austrias, nagu paljudes liikmesriikides, ei ole need lepingud ametlikult lubatud. Itaalias peaksid sellised lepingud olema rangelt reguleeritud, kuid on leitud, et seal võib olla nõrk olemasoleva seaduse rakendamine. Küprose võrgustiku sõnul on peaaegu kogu ajutine töö tahtmatu, kuid seda tehakse, kuna puudub muu töö. EAPN UK viitas uuringutele, mis näitavad, et enamikus EL-is on esinenud ebakindlat tööd, kuid et **tööturu regulatsiooni tüüp** on muutuse kujundamisel keskse tähtsusega. ⁹

EAPNi liikmed usuvad, et inimeste tööle sobitamise kvaliteet halveneb ebastabiilsete tööpakkumiste suurenemisega ja **ametivõimude jätkuva negatiivse survega töötutele töökoha leidmiseks**. Sageli, nagu näiteks Prantsusmaal ja Luksemburgis, nõutakse teise pakutava töö vastu võtmist. Selline lähenemisviis ei paranda jätkusuutlikku kvaliteetset tööhõivet, tagades töötajatele piisava palga ka sotsiaalkindlustuse ning suurendab vaesuse ohtu.

EAPNi liikmed arvavad, et **eelarve konsolideerimine ja avaliku sektori kärped**, kus asuvad paljud head töökohtad, **süvendavad tööpuudust ja madala kvaliteediga töö levikut**. Lisaks sellele vähendab tööturule sisenemise juhtimisega kaasnevate negatiivsete aktiveerimiste sagedasem kasutamine töötajate võimet keelduda sobimatust või halvast töökohast. See halvendab potentsiaalselt töökoha sobivuse kvaliteeti, vähendab tootlikkust ja vähendab tööhõive jätkusuutlikkust. See tundub olevat nii, eriti noorte puhul. Nagu üks Itaalia EAPNi liige rõhutas, on valitsused aidanud "praeguseid tööturuasutusi lõhkuda kildudeks", ilma et nad teaksid, kuidas või millega neid asendada.

⁸ Täielikud faktid (GB) (2016) Null-tunni lepingud: kas Ühendkuningriik on "veider erand? 26. juuli, aadressil: <https://fullfact.org/law/zero-hours-contracts-uk-europe/>

⁹ Hudson-Sharp, N and Runge, J (2017) *Rahvusvahelised suundumused ebakindlas töös: raport majanduskoostöö liidu kongressile, rahvuslik majandus- ja sotsiaaluuringute instituut, 3. mai: juurdepääs:* https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/InternationalTrendsInInsecureWork_0.pdf

LK 14:

2.3. Automatiseerimine ja robotiseerimine

Hetkeolukord

Terminid "automatiseerimine", "robotiseerimine" või mõnikord ka "digitaliseerimine" viitavad tööjõu asendamise/ümberpaigutamise protsessile, mille käigus asendatakse inimtootjad intelligentsete masinatega. Euroopa Komisjoni 2017. aasta globaliseerumisstrateegia dokumendis öeldakse, et 2015. aasta globaliseerumine on väga erinev praegusest, sest Euroopa on ikka veel robootika, IKT ja AI ümberkujundamise varajases staadiumis, mis muudab radikaalselt seda, kuidas me toodame, töötame, liigume ja tarbime. Kuigi puuduvad kindlad tõendid selle kohta, et tehnoloogilised muutused tööturul vähendavad tööhõive üldist hulka, on rohkem tõendeid selle kohta, et see põhjustab madala kvalifikatsiooniga töötajate ümberpaigutamist ja seda, millised töökohad on neile kättesaadavad ja millistel tingimustel.

Vaadates ainult tootmisettevõtteid, näitas Fraunhoferi Instituudi¹¹ poolt Euroopa Komisjoni jaoks 2015. aastal koostatud uuring (kasutades 2009. aasta ettevõtte tasandi andmeid) tööstuslike robotite kasutamisest tuleneva üldise tööhõive neutraalset mõju. Kõrgema vertikaalse tootmisega ettevõtted (kus on suurem väärtus loodud ettevõttesiseselt, mitte saadud väljaspoolt), olid kõrgema tööviljakuse ja üldise tootlikkusega. Suurim arv automatiseeritud tehaseid oli Hispaanias (48%) ja Taanis (44%), millele järgnes Prantsusmaa (35%). Vaatamata autotööstuse suurele automatiseerimisele, oli Saksamaal üldiselt siiski üsna madal automaatika utiliseerimine (29%) ning Madalmaades kasutati tööstuslike roboteid kõige vähem (23%) (Jäger jt, 2015 p5).

UNCTADI 2017. aasta aruandes *Beyond Austerity* märgitakse, et korralised töökohad hästitasustatud sektorites asendatakse robotitega, kuid madalapalgalisi töökohti, näiteks rõiva- ja tekstiilitööstuses, mõjutab automatiseerimine vähe, kuid see võib praegustes asukohtades üha enam kontsentreeruda.¹² Raportis pakuti ka seost robotiseerimise ja valitsuste kokkuhoiupoliitika vahel. Kokkuhoiupoliitikad suurendavad hirmu "heade töökohtade" kaotamise suhtes tänu robotisatsioonile, hoolimata selle võimalikust kasust tootlikkusele. Majanduslik ebakindlus on pidurdanud investeringuid, mis looksid uusi tööhõive valdkondi, kus nn ümberasustatud töötajad võiksid leida uusi töökohti.

¹⁰ Euroopa Komisjon (2017) Üleilmastumise kasutuselevõtu aruteludokument, Euroopa Komisjon, KOM (017) 240, 10. mai, aadressil: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_en.pdf

¹¹ Jäeger, A., Moll, C. Som, O. ja Zanker, C. koos Kinkel, S ja Lichtner, R. (2015) *Robotikasüsteemide mõju tööhõivele Euroopa Liidus, Fraunhoferi süsteemide ja innovatsiooniuringute instituut, avaldas Euroopa Komisjon Luxembourgis, leitav aadressil: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa9a1167-fcd6-4ed8-9491-ce451fc22e9c>*

¹² UNCTAD (2017) *Kaubandus- ja arenguaruanne 2017, Beyond Austerity: ülemaailmse uue lepingu suunas, ÜRO kaubandus- ja arengukonverentsi sekretariaadi aruanne, 3. peatükk, Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, 14. septembril New Yorgis ja Genfis, aadressil: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2017_en.pdf*

LK 15:

EAPNi hinnang ja murekohad

EAPN-võrgud pakkusid näiteid mehhaniseerimisest ja tehnoloogilistest muutustest, mis võivad mõjutada eelkõige madala kvalifikatsiooniga ja standardseid töötajaid või marginaalseid töötajaid paljudes tööstusharudes.

Esmatähtsad tööstusharud, sealhulgas põllumajandus ja kalandus ning nafta: põllumajandusettevõtted toetuvad üha enam mehhaniseerimisele, ning väiketalunikel ja traditsioonilisemate põllumajandustootmisviisidega liikmesriikides on oht, et ettevõtted peavad äri lõpetama, kaotades perekondlikku tööjõudu ja tulevast tööhõivet põllumajanduses. Näiteks Rumeenias, kus mehhaniseerimine on vähem arenenud, pole väikepõllumajandustootjatel investeringuteks piisavalt kapitali, mistõttu kasvab ka suurte põllumajandusettevõtete välisomandus. Väiketalunikud aetakse maalt minema, ilma et neil oleks töökohti, kuhu minna. EAPN Norra viitas põllumajanduse linnastumisele, kus üksikisikud ja ettevõtted kasvatavad linnakeskkonnas omaenda köögivilja-aedasad, sageli siseruumides. Kala töötlemine on vähem automatiseeritud ja tööjõupuudus on viinud välismaiste, sealhulgas ELi, töötajate kasutamiseni. Kuid olemasolevad hiiglaslikud loomafarmid, näiteks Madalmaades ja ka mujal, võivad oluliselt ohustada loomade heaolu ja keskkonda ning muuta tööjõu nõudlust. Norra ja Šotimaa naftatööstuse hästitasustatud ja kõrge kvalifikatsiooniga töökohtade kadumine on rohkem seotud nafta pakkumise ja nõudluse muutumisega. Kuid EAPN UK märkis, et naftaplatvormide dekonstrueerimist merel teevad sageli välismaised ettevõtted, kes kasutavad võõrtööjõudu, makstes neile alla riikliku miinimumpalga määra.

Tootmine ja ehitamine: Horvaatia viitas robotiseerimisele ja marginaliseerumisele laiaulatusliku korporatiivse kriisi tingimustes; Rumeenia mainis madalat kvalifikatsiooni nõudvate töökohtade kaotamist nii tekstiilitööstuses kui muudes sektorites. Skandinaavia EAPN-võrgustike sõnul suurendab robotiseerimine potentsiaali lühendada tarneahelaid ja tuua tagasi töökohad, mis varem olid ümber paigutatud. Kuid EAPN Itaalia tõi välja riski, mis ohustab kõrgekvaliteediliste väikeste ja keskmise suurusega ettevõtteid: nende toodet on uute tehnoloogiatega võimalik hõlpsamini kopeerida ja kiiremini transportida, nii et intellektuaalomandi kaitse on osutunud väga keeruliseks. Mitmed teised riigid viitasid probleemidele, mis tekivad muusika- ja muude kunstiteoste intellektuaalomandi eest tasumisega ja uute ärimudelite tekkele, mis viivad kunstnikud vaesumiseni. Norra viitas eksperimentidele, kus 3D-prinditakse terveid maju, mille tootmine ja paigutamine on odavam.

Transport: Paljud liikmed märkisid töökohtade kaotuse võimalikku ulatust ja töö iseloomu muutusi. Viidatakse Uberile, mida hoitakse Itaaliast taksojuhtide streikidega eemal ning pakkide kättetoimetamisele drooni poolt, mida katsetatakse. Mõned, sh Põhjamaad ja Ühendkuningriik viitasid mehitamata transpordile, eriti bussidele ja veoautodele, mida praegu katsetatakse ja varsti ka mõnes riigis litsentsitakse.

Haldamine, pangandus ja kaubandus ning jaemüügiteenused: Enamik liikmetest osutas rutiiniseeritud töökohtade kadumisele, sealhulgas keskmiselt tasustatud tööd pankades, kaubanduses ja reklaamis ning haldusametid kõigis sektorites. Läti mainis iseteenindust ja iseseisvat registreerimist. IT ja algoritmid käsitlevad üha enam suuri andmemahte, vaatamata algoritmide rollile finantskriisi käivitamisel. Tehisintellekt aitab aina rohkem prognoose teha. Näiteks jälgib üks uus toode Twitterit reaalsajas ja ennustab, mis saab "populaarseks", võimaldades finantsettevõtetal oma finantspositsioone kohandada, et saada rohkem kasumit. Itaalia ja Ühendkuningriik märkisid, et platvormide kasutamine suurendab töökohtade ja tööjõu ümberpaigutamise potentsiaali, ja Lätis mainiti Interneti-panganduse ja hasartmängude tööstuse kiiret kasvu.

LK 16:

Tervishoiu- ja hoolekandeteenused: Põhjamaades ja Ühendkuningriigis mainiti kaugtöö ja kaugtervishoiu kasutamist ning infotehnoloogia suuremat kasutamist diagnoosimisel, mis võib vähendada arstide arvu. EAPNi-võrgustikud Portugalis ja Rootsis viitasid võimalusele suurendada teenuseid maapiirkondades. Portugal tõi välja eksperimendi Coimbra's 13, kus kasutati droone ja teisi roboteid, et pakkuda teenuseid maapiirkondade eakatele inimestele. Kuid EAPNi liige Eurodiaconia rõhutas, et paljudes maapiirkondades on peamiseks riskiks jätkuvalt tervishoiuteenuste pakkumine meditsiiniõdede ja parameedikute puuduse tõttu.

Enamus liikmeid on maininud **tavapärase töökohtade kadumist**, mis suurendab pidevas kokkuhoiu keskkonnas, mis vähendab alternatiivseid tööhõiveallikaid, tõenäoliselt vaesuse ohus olevate inimeste arvu.

Nendes liikmesriikides, kus on automaatiseerimist kasutatud kõige vähem, on enamik töökohtade kaotamine veel ees. Arvatakse, et Rumeenial on ees suurim risk, kuna see liigub suhteliselt kiiresti robotisatsiooni suunas. Noored, kes otsivad esimest töökohta ja **ümberpaigutatud töötajad võivad olla kõige haavatavamad** uute jagatud tarneahelate ekspluateerimise suhtes, kus töö on ülesannetel, mitte ametitel põhinev, uute tööstusmodelitega tööstusharudes, mille eesmärk on vähendada kulusid ja suurendada kasumit, kaasa arvatud allhanketeenused ja "ühekordse töö-otsa" majandus.

Portugal, Belgias, Saksamaal ja Ühendkuningriigis viitasid EAPNi võrgustikud **kutsealasele polarisatsioonile**. Nii Saksamaa kui ka Ühendkuningriik märkisid aga, et sissetuleku polarisatsiooni nii palju pole. Lisaks kesktaseme töökohtade arvukuse kokkukuivamisele võib esineda mõnede ametit Horvaatia mainis allhankeid ja suurenenud marginaliseerumist. Taani märkis, et üldine tulemus töökohtade kaotuse, oskuste taseme ja polariseerumise osas on endiselt aruteluks avatud.

Taani ja Rootsi osutasid võimalikele **negatiivsetele sotsiaalsetele tagajärgedele, mis on seotud kõigi teenuste, sh sotsiaalteenuste ja tööotsingute digitaliseerimisega**, eriti

haavatavate ja eakate inimeste jaoks. EAPN Rumeenia oli üks mitmest, kes viitas digitaalse tõrjutuse riskidele, eriti kui juurdepääs tehnoloogiale on kulukas ning koolid ja kogukonnad ei suuda toetada võrdset juurdepääsu digitaalsetele oskustele. EAPNi liikmed usuvad ka, et hariduse, koolituse ja õppimise, sealhulgas digitaalsete, olemus, ulatus ja kvaliteet ei ole ajakohane, eriti kui arvestada, et need peaksid olema eluaegsed. EAPN Norra ütles, et töökohad muutuvad ja poliitika peab sellega sammu pidama. Maailmas, kus ametiaeg võib olla lühem ja inimestel võib olla töökohtade portfelli või portfelli karjäär, mitte kõik neist ei ole palgatööline, peab sotsiaalkaitse olema kohanemisvõimelisem, samuti peab ettevõtte vastama vajadusele piisava sotsiaalse kaitse järele, et toetada kasvavat töökoha vahetuste arvu ja pikemat tööiga.

Rahvusvaheline robotikaföderatsioon väidab, et iseenesest robotiseerimine kui selline ei vii palkasid alla ega suurenda ebavõrdsust, vaid põhjuseks on uudsed ärimudelid. Suurel määral nõustub EAPN, et kõige rohkem riske ja võimalusi toob endaga kaasa muutuv suhe äritegevusse, kus töötajad, tarbijad ja teenusekasutajad tahavad saada aina suuremat kasumit, vaatamata sotsiaalsetest kuludest.

Paljud EAPNi liikmed leiavad, et hoolimata sellest, et koguinvesteeringud ei ole pärast kriisi taastunud, kiireneb automaatika, robotiseerimise ja digiteerimise tempo. On olemas positiivsed võimalused, kus robotid asendavad ebameeldivaid ja ohtlikke töökohti ning uued ärimudelid võivad aidata ebasoodsas olukorras olevate tööturu rühmade integreerimist.

¹³ Vaata <http://www.tvi24.iol.pt/tecnologia/penela/drones-entregam-comida-em-aldeias-isoladas-de-coimbra> ja http://rr.sapo.pt/noticia/77075/a_maquina_no_prolongamento_do_homem.

LK 17:

Kuid EAPNi liikmed tunnevad, et plaani asemel üritavad valitsused uute töövormide võimaliku sotsiaalsete mõjude teadlikustamisega ning regulatsioonide, mida uus tehnoloogia esile kutsub, tegemisega, sammu pidada. Kõrgtehnoloogilised valdkonnad kasvavad kõige kiiremini, isegi kui vähese tehnoloogiaga sektorid moodustavad kogu tööhõive suurema osakaalu, ehkki see on vähenemas. EAPN Belgia viitas 2016. aasta Tööhõive kõrgema nõukogu aruandele 14, milles märgitakse, et digiteerimine kasvab ja aitab juhtida ühiskondlikke muutusi.

¹⁴ Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, Digitale economie en Arbeidsmarkt, Versa 2016, unity. Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, join 2016, 226 biz

LK 18:

2.4. Internetipõhised platvormid, või koostööl põhinev majandus

Hetkeolukord

Uued töövormid, sealhulgas internetipõhised platvormid ja koostööl põhinev majandus, ei ole andmete piiratuse tõttu 2017. aasta ESDE aruandes kaasatud, kuigi need võivad avaldada suurt mõju tuleviku tööturule ning tööturult tõrjutuse ja vaesuse ohtudele, eriti madalalpalgalistele või -kvalifikatsiooniga töötajatele. Ometi ei mainita neid uusi töövorme selgelt üheski Euroopa sotsiaalpoliitika samba 20 poliitikapõhimõttes, samuti ei keskenduta sellele Sotsiaalõiguse paketi ega Euroopa poolaastas.

Euroopa Parlament ¹⁵ leidis, et kõiksugu vahendajad ja platvormid on praeguste tööturgude ja töösuhete ning äri sektorite "lõhestajad". Sellised platvormid ei ole passiivsed toetajad, vaid aktiivsed online-majanduse kujundajad. Ekspertintervjueeritavad arvasid, et paljud platvormid olid tööturu alumises osas, ja üks neist viitas "võiduajamine allapoole - nüüd on see saabunud", viidates ülesannete sõltumatusele, halbadele karjäärivõimalustele, madalatele tasudele, hilinenud ja tasumata jäänud maksetele, töökoha ebakindlusele ja sotsiaalsele polarisatsioonile. Aruandes leiti ka, et platvormi töötajad jagavad teiste mittestandardsete töötajatega ohtu, et nad võivad jääda väljapoole olulise sotsiaalkaitse ulatust.

Teises 2017. aasta uuringus ¹⁶ märgitakse ka, et "platvormi" või "koostöö" või "ühikordse" nn töömajanduse tõus on toonud uue fookuse selliste töötajate sotsiaalsele kaitsele. Sotsiaalkaitse, kellel see on, saadakse üldiselt väljaspoolt platvormi-majandust mõnest teisest töökohast. Enamikul platvormipõhistel töötajatel ei ole otsest juurdepääsu sotsiaalkaitsele, mis hõlmab rasedus-, sünnitus- ja lastehooldust, muid hoolduskohustusi, haigushüvitisi, eluaseme- ja sissetulekutoetusi. Kokkuvõttes 70% Euroopa Parlamendi uuringus osalenud platvormipõhised töötajad ütlesid, et neil puudub juurdepääs põhilistele sotsiaalkaitse süsteemidele. Oluliseks avastuseks oli see, et mida suurem on platvormipõhise töö finantsiline sõltuvus, seda väiksem on juurdepääs sotsiaalkaitsele.

EAPNi hinnang ja murekohad

EAPNi liikmed rõhutavad, et tööturu muutusi ei võimalda mitte ainult tehnoloogila, vaid ka poliitika. Tekkis üldine mure uute tehnoloogiate, dereguleerimise ja töötajate kollektiivse esindatuse vähenemise kombinatsiooni tööjõu, sotsiaalsete ja kultuuriliste tagajärgede üle. Sealhulgas mõju sissetulekute jaotusele: kasumi ja palkade vahel, kõrge ja madala taseme

töökohtade ja põlvkondade vahel, sotsiaalsele kaitsele, aga ka solidaarsuse ja kultuuriga seotud väärtustele. Ohustatud on nii töötajate, tarbijate ja teenuste kasutajate õigused ja heaolu. Teenuse kasutajad ja ka töötajad riskivad sotsiaalse isolatsiooniga, nt tänu kaugtööle, sealhulgas telemeditsiini ja kaugteenuse osutamise eest. Kantav tehnoloogia ja pidev töötaja seire, nii töö ajal kui ka väljaspool tööd, mõjutavad privaatsust ja tervist.

¹⁵ Euroopa Parlament (2017), Tööhõive- ja sotsiaalkomisjon, Platvormimajanduse töötajate sotsiaalkaitse, aadressil:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU\(2017\)614184_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU(2017)614184_EN.pdf)

¹⁶ Heyes, J ja Newsome, K. (2017) *Uued arengud ja suundumused deklareerimata töös jagamisel / koostööl põhinevas majanduses, november, Euroopa platvormi deklareerimata töö, aadressil: www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=18720&langId=fr*

LK 19:

Tarbijad, kes vahetavad oma andmeid "tasuta" või täiustatud teenuste kasutamiseks, muutuvad tooteks, kus nende andmed on müügiks teistele ettevõtetele või neid kasutatakse Google'i, Facebooki ja Amazoni monopoolse võimsuse suurendamiseks. Online-ettevõtetel on üha enam sekkuvaid võimalusi potentsiaalsete klientide, sh vaesemate piirkondade madala sissetulekuga inimeste leidmiseks (nt hasartmängud). Maksupoliitika on kompromiteeritud platvormipõhiste ettevõtete endi ja nende töötajate määratlusest. "Tume veeb" jääb reguleerimata ja maksustamata.

Eriti muret tekitavad uued ärimudelid, mis kasutavad uut tehnoloogiat, st "platvormid", mis võimaldavad ettevõtetel vältida töölepingutega seotud kulusid, kandes riskid üle töötajatele. Toit ja transport on kaks valdkonda, kus on tekkinud ettevõtted, mis väidavad, et need on lihtsalt platvormid, mis koondavad nõudlust ja pakkumist, kuid ei paku konkreetset sektoriteenust. EAPN ES viitas Deliveroo'le, kus töötajad on sõltumatud töövõtjad, kes töötavad omal vastutusel ja kellel puuduvad töösuhted ning töötaja hüvitised. Õnnetusjuhtumite ja haigestumise perioodide ajal saadava tulu eest vastutab rattur ise (töötaja). Sõitja hangib ka ise vajalikud tööriistad (nt jalgratta) ja maksab ettevõtte tarnekasti kasutamise eest jne. Töötajad, kes on aeglasemad, võtavad vastu vähem tellimusi; need, kes ei tööta nädalavahetustel, karistatakse väiksema töömahuga.

Nagu üks Deliveroo rattur ütles: "Keegi ei ole vastutav selle eest, mis meiega juhtub. See ei tähenda seda, et nad (Deliveroo) minimeerivad oma kulusid: neil puuduvad need... Ettevõtte hindab meid kolme kriteeriumi järgi: kättesaadavus, tellimuste vastuvõtmise protsent ja kiirus. Tundub, et meid julgustatakse valgusfoore eirama. Muidu pole võimalik kohale jõuda. Me oleme, jah, noored, kuid peaaegu kõigil meist on lõpuks probleeme põlvedega või seljavaluga, millest keegi ei hooli." ¹⁷

Itaalias toimus esimene "jagamismajanduse" streik 2016. aastal Turinis. See hõlmas vaid 50 töötajat, kuid sai positiivset meediakajastust, eriti pärast seda, kui toidu koheletoimetamisega tegelv firma Foodora ütles riigis, kus noorte tööpuudus on 40%, et see töö võimaldas väikest palka teenides rattaga ringi sõita. Protest oli selle vastu, et tunnitasu taheti muuta tükitasuks.

Kullerite pressiteade oli järgmine: "Meie naeratuse, meie "täna teid" ja "head isu" taha on peidetud äärmiselt ebakindel ja laastav palk. Meil on vaja katta suur ala, me ohustame oma tervist liikluses, viivitused, segadus ja viimasel minutil määratud tööaega; meile maksti mitte

nii kaua aega tagasi 5 eurot tunnis, mis nüüd on alandatud 2,70-ni iga tarne eest, ilma korrapärase palgata. See tähendab, et kui me töötame, kuid tellimusi pole, ei maksta midagi". Foodora ütleb, et kohaletoiimetajale makstakse nüüd 4 eurolist bruto tunnipalka."¹⁸

Tundub, et nendes uutes suure kasumiga juhitud ärimudelites **taasluuakse vanu ekspluateeriva töö vorme**, kus inimesed on sunnitud töötama sõltumatute töövõtjatena, kellel puudub tööõigus ja kollektiivlääbirääkimisvolitused. EAPN UK mainis Parlamendi töö- ja pensioni- ning ettevõtlus-, energeetika- ja tööstusstrateegia komiteesid, kes uurisid kullerite alatasustamist äriühingu Sport Direct poolt.

17 El Pais (2017) Los precarios de la nueva economía digital, juuni 22, aadressil: https://elpais.com/economia/2017/06/10/actualidad/1497093405_956188.html

¹⁸ Vaata: <https://www.internazionale.it>

¹⁹ Vaata kirja pralamendiliikmelt Frank Field'ilt (Töö- ja pensionikomisjoni esimees) ja parlamendiliikmelt Rachel Reeves'ilt (Äri-, energeetika- ja tööstusstrateegia komisjoni esimees) Mike Ashley'le (Sport Direct tegevjuht), kopeeritud Carole Woodhead'ile (Hermese alamkoja juhataja), 7. september, aadressil: <https://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/work-and-pensionscommittee/news-parliament-2017/sports-direct-mike-ashley-letter-17-19/>

LK 20:

Raskete esemete märkimine "tavapakkidena" vähendas kullerite kohaletoiimetamise eest saadud tasu. Pakiveoettevõtte Hermes maksab oma juhtidele raskemate esemete eest kõrgemat palka. 10kg pakki valesti märgistades ("maksipaki" asemel "tavapakk") säästab ettevõtte £7,20 paki pealt, kuid seda kullerite palga, tervise ja ohutuse arvelt.

EAPN UK ja IT toovad välja, et Uberi juhte võib rakendusest kustutada (koheselt vallandatud), kui nad ei aktsepteeri piisavalt palju tellimusi või muude eeskirjadest üleastumiste eest, ilma tavatöötajatele kehtiva reguleeritud õigusraamistikuta. Sarnaselt Foodora'le ja Deliveroo'le, on ettevõtte põhiline avalik eeldus see, et töölised, keda nad palkavad, ei tugine peamiselt nendelt saadud sissetulekutele ja nad saavad koheselt tööjõudu marginaalse maksumuse eest, ilma et nad peaksid ennast kummalegi osapoolale püsivalt pühenduma või neist sõltuma. Kuid Uberi juhtidel võivad olla autod, mida nad kasutavad, renditud spetsiaalsetest ettevõtetest ja peavad teenima piisavalt, et enne puhastulu saamist maksta auto, kütuse, rehvide, kindlustusmaksete ning hooldustööde eest. Kuid Uber (ja sarnased ettevõtted) võetakse nüüd järelvalve alla. UberPop, mis pakub erasõite, keelati Itaalias 2015. aastal taksoteenuste ebaausa konkurentsi tõttu ära. Autojuhid peavad aktsepteerima ettevõtte eeskirju, mis kehtestavad tasud, ja otsustas, kas isik saab või ei saa töötada ning kus nad saavad töötada, kuid ei anna neile vastutasuks õiguslikku kaitset. Kuigi töö oli paindlik, teenisid autojuhid peale kulude katmist väga madalaid palkasid.

EAPN UK märkis, et 2016. aasta oktoobri Tööhõivekohtu kohtuasjas määratleti Uberi juhid pigem töötajatena kui füüsilisest isikust ettevõtjatena, kuna Uberil on kontroll juhtide töö erinevate aspektide üle. Uber väitis, et see oli sõidu jagamise platvorm, kuid kohus keeldus nõustumast, et Uberi juhid olid 30 000-pluss väikeettevõtet, ning teatas, et Uber on transpordiettevõtte. Tööhõive kohtuotsuses määratleti juhte kui töötajaid, mis andis neile

õiguse saada riiklikku miinimumpalka ja puhkusetasu, kuid mitte juurdepääsu kõigile sotsiaalkaitse hüvitistele, mis piirduvad kategooriaga "palgatöölised". Vahepealne termin "töötaja" ei ole selline, mida kasutatakse kogu ELis. Uber tegi apellatsioonikaebuse, kuid kaotas 2017. aasta novembris. ²⁰ Veel on kõrgemaid kohtuid, kuhu ta saab edasi kaevata.

Peaaegu kõik EAPNi-võrgud tunnevad suurt muret, et selliseid töökohti, kus **töötajate tööhõive staatus on kahtluse all**, tekib aina juurde. EAPN UK väitis, et paljud tööandjad kasutasid töjõukulude säästmiseks kehva töökorralduse eeskirja ja et see ei ole seotud uue tehnoloogiaga. Näiteks oli Parlamendi Töö- ja Pensionikomitee küsinud firmalt Gym Group, mis koosneb 89st odavast spordisaalist, miks nad liigitavad oma personaalreenerid ("vabakutselised iseseisvad") füüsilisest isikust ettevõtjateks, kui ta seab piiranguid klientide tasudele ja kui treenerid saavad võtta puhkust. ²¹ Paljudes liikmesriikides ja ELi tasandil tundub, et sõltuvuse ja töötaja kontseptsiooni õiguslik areng ei ole piisav, et tegeleda tänapäevaste töötavatega, ja seda mitte ainult platvormipõhiste ettevõtete puhul. Ilma põhjaliku õigusliku kontrollita **võivad ettevõtted oma mudeleid manipuleerida nii, et nende poolt tööle võetud inimesed ei pääse ligi tööõigustele ja sotsiaalkaitsele.**

²⁰ BBC News (2017) Uber kaotas apellatsioonikaebuse autojuhtide õiguste kohta, 10. novembril, aadressil: <http://www.bbc.co.uk/news/business-41940018>

²¹ Vaata Parlamentaarse töö ja pensionide komitee esimees Frank Field'i kirja Gym Group tegevjuht John Treharne'ile, 20. Detsember 2017, aadressil: <https://www.parliament.uk/documents/commons-committees/work-and-pensions/Correspondence/Letter-from-the-Chair-to-CEO-of-Gym-Group-relating-to-personal-trainers-30-November-2017.pdf>

LK 21:

EAPNi võrgustikud arvavad, et selleks, et vältida maksutulu märkimisväärset kaotust ja suuremaid vaesumise riske, mille lahendamiseks on aina vähem vahendeid, **on vaja kõigis liikmesriikides üle vaadata kõigi töötajate juurdepääs tööhõivele ja sotsiaalkaitseõigustele ning ühiseid põhimõtteid ELi tasandil.** Euroopa Komisjon on hakanud selle olukorraga tegelema läbi Nõukogu Soovituse, Sotsiaalse Õigluse paketi osana.

LK 22:

2.5 Töökohtade ümberpaigutamine, globaliseerumine ja sotsiaalne dumping

Hetkeolukord

Kaubanduse liberaliseerimine kasvas Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) raamistikus. Globaliseerumine tähendab, et riigid on rahvusvahelise kaubanduse ja seega spetsialiseerumise jaoks avatumad. "Jõukas" põhjas kaotatud töökohad olid töömahukad, nt need tootmisliinidel, mida saab vaesemates riikides odavamalt teostada, seega liigutatakse need riigist välja. Samuti on töökohtade vähenemine seotud odavamate konkureerivate kaupade impordiga. Ümberpaigutamine nihutab töökohad välismaale ja võimaldab ettevõtetel parandada juurdepääsu välisturgudele ja -töjõule. Ülemaailmastumisel on ettevõtjate ja tööliste seas nii võitjaid kui kaotajaid, nii globaalses põhjas kui lõunas. Kõige rohkem on mõjutatud tootmissektorid, kus G7 tekstiilitöjõud langes aastatel 1970-2003

60%, kuna suurem osa tööd viidi üle Hiinasse. ELi "kaotajad" olid juba niigi suuremas vaesuse ohus - piirkondlikult kontsentreeritud tööstussektorite oskustöölised.

Äritegevuse riigist välja viimine tõusis 2000. aastatel tänu IKT arengule, mis vähendas kauplemist ja palkasid ning muutis *offshoring'u* võimalikuks paljudele äri sektoritele. Kõnekeskused, klienditeenindus ja arvutiprogrammeerimine on viidud sellistesse riikidesse nagu India. OECD uuringu 22 kohaselt võib kuni 2011. aastani 5% Euroopa töökohtade kaotusest selgitada otseselt *offshore* allhangete kaudu, samas kui 75% töökohtade kaotusest on tekkinud tänu uute tehnoloogiate või uute äriprotsesside tõttu tehtud sisemistele ümberstruktureerimisele ning 15% on põhjustatud pankrotistumiste poolt. Kuid ELi piirkonnad, kus tööstusharud, mis on avatud ülemaailmsele konkurentsile, olid või on kontsentreeritud, ei ole üldiselt taastanud oma majanduse dünaamilisust ja tööhõive taset ning pikaajalised majanduslikud ja sotsiaalsed tagajärjed on olnud tõsised, eriti tervise ja heaolu seisukohast ja noorte eluvõimaluste poolest. Mõistet "globaliseerumine" on hakatud tinglikult kasutama laiemalt kui kapitali, tööjõu, kaupade ja teenuste vaba liikumise negatiivsete tagajärgede ning ebaausa konkurentsi ja halbade tavade, mis halvendavad töötajaid ja planeeti, lühendina.

Palga ebavõrdsuse ja stagnatsiooni ning globaliseerumise vahel on vähem selge seos. OECD riikides on tööjõutulu osatähtsus vähenenud ja kasumiosa kasvanud. Mõnedes ELi riikides, kus loodi lisaväärtusega töökohti, palgaerinevus vähenes, kuid üldiselt suurenesid palgaerinevused paljudes rikkamates tööstusriikides (kuigi sotsiaaltoetused vähendasid sissetuleku mõju suuremal või vähemal määral). Uute lepinguvormide ja oskuslike töökohtade suurem ebakindlus muutub üha laialdasemaks. Globaliseerumine ja palkade konkurents on andnud selle tõuke, kuid poliitiline valik oli olemas. OECD uuringu 23 kohaselt on peamisteks teguriteks institutsionaalsed ja poliitilised muutused, eriti tööturu reguleerimisel, samuti tehnoloogilised muutused.

²² Huwart, J-Y. ja Verdier, I. (2013) Kas globaliseerumine soodustab tööhõivet? Majanduslik globaliseerumine: päritolu ja tagajärjed, OECD Publishing, Pariis, aadressil: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264111905-en>

²³ OECD (2011) *Me seisame eraldi: miks ebavõrdsus suureneb*, OECD kirjastus, aadressil: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264119536-en>

LK 23

Oma 2017. aasta globaliseerumisstrateegia üle peetud mõttevahetuse dokumendis 24 kutsus Euroopa Komisjon üles muutma poliitikat, et tagada globaliseerumise eeliste õiglasem jaotumine. Dokumendis tunnistati väiksemate sotsiaalsete standardite, ebaõiglaste kaubandustavade ja suurte ettevõtete kasumi üleviimisega seotud konkurentsiprobleeme, samuti mõnede suurte veebipõhiste platvormide domineerimist ning eraelu puutumatus ja turujõu kuritarvitamise ohtu. Sotsiaalkindlustuse, oskuste ja hariduse tagamine, õiglased riigihanked, läbipaistvad kaubanduslepingud, ILO töönormide parem täideviimine ja vara ümberjaotamine on kõik selles dokumendis mainitud.

Komisjoni 2017. aasta dokumendis tunnistati, et: "Kodanikud on mures selle pärast, et ei suuda oma tulevikku kontrollida ja tunnevad, et nende laste väljavaated on veelgi halvemad ... sest nad usuvad, et valitsused ei oma enam kontrolli ega suuda või ei taha globaliseerumist kujundada ega juhtida selle mõjusid viisil, mis tooksid kasu kõigile". Samuti

oli selles märgitud, et "usaldusväärne sotsiaalpoliitika on globaliseerumisele reageerimise oluline osa".

Hoolimata muutunud retoorikast, tuleb veel näha, mil määral seda kajastavad konkreetset kohustused ja poliitilised muutused, et tugevdada inimeste õigusi, sealhulgas korralik palk ja sotsiaalne kaitse, üha enam globaliseeruvast maailmas. Guardiani artiklis 25 on 2016. aastal öeldud, et Euroopa tulevikku ootab ees desintegratsioon, sest inimestel on suured etteheited majandussüsteemile, mis on neid alt vedanud. **Praegune globaliseerumise vorm on loodud poliitiliste otsuste kaudu ja seda saab ka tulevikus poliitiliste otsustega ümber kujundada. Mängu reegleid saab muuta.**

EAPNi hinnang ja murekohad

Töötajate tõsise ekspluateerimise oht suureneb koos tööjõu üleminekuga kehvematele töökohtadele nii liikmesriikide siseselt kui ka nende vahel.

Leedu, Läti ja Rumeenia viitasid **massilise väljarände tagajärgedele**, ulatudes 15% -ni Rumeenia elanikkonnast. Tööealise elanikkonna kaotamisega teistele liikmesriikidele kaasnevad nii personaalsel kui majanduslikul tasandil suured kulud – oskuste ja ajude äravool, demograafiline vananemine ja tasakaalustamata pere- ja hoolekandestruktuurid. Rumeenia mainis talentide ja maksutulude kaotust ning muret tööjõu ja oskustööjõu järele, hoolimata suurest sektoripõhisest töökohtade kadumisest. Need sektorid, nagu tekstiilitööstus, olid tihti tööjõu vaesuse ja halbade tingimuste allikaks. Rohkem tuleb tegeleda tööstuse muutuste ja rände kasude ja kahjumiga ning toetada ümberasustatud töötajaid ja nende perekondi, samuti asupaika ja piirkondi. EAPN Eesti viitas Eesti töötajatele, kes elavad ja töötavad väga halbades tingimustes Lääne-Euroopa liikmesriikides. Nad on võlgades ja mõnikord on nende passid kinni peetud ning nad ei ole võimelised Eestisse tagasi pöörduma.

EAPN Norra ja Rootsi osutavad **madala kvalifikatsiooniga töökohtadele, mida täidetakse allhankepinguga mujalt**. EAPN Island ja EAPN UK viitasid nõudlusele madala kvalifikatsiooniga töötajate, sageli ELi riikidest, järgi, näiteks nagu Portugali töötajad Islandi põllumajanduses, kalanduses ja tervishoius.

²⁴ Euroopa Komisjon (2017) Üleilmastumise levikuväljavaated, Euroopa Komisjon, KOM (017) 240, 10. mai, aadressil: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-globalisation_en.pdf

²⁵ Elliot, L (2016), Brexit on globaliseerumise tagasilükkamine, The Guardian, 26. Juuni, aadressil: <https://www.theguardian.com/business/2016/jun/26/brexit-is-the-rejection-of-globalisation>

LK 24:

Nad mainisid madala tasu ja ekspluateerimisega seotud riske ja piisava sotsiaalkaitse võimaluste puudumist. EAPN Rootsi märkis, et välisriikide töötajate kasutamises on nii plusse kui miinuseid, kuid Rootsil on võimalus suurendada kõrgema kvalifikatsiooniga töökohtade arvu uutes tööstusharudes. EAPN Itaalia osutas suurte tootmiskohtade ümberpaigutamisele, mis põhjustas märkimisväärse töökohtade kaotuse. EAPN Norra märkis **ebaseaduslikku "sotsiaalset dumpingut"** ehituses koos võltsitud töölepingute ja töötingimuste dokumentidega. Samuti arvasid Belgia, Saksamaa, Rumeenia, Serbia ja Hispaania, et sotsiaalkindlustuse makseid võiks paremini kontrollida. Rootsi viitas **ebaseaduslikule võõrtööjõule "musta turu"** tootmises ja muude kollektiivlepingutega

mitteseotud töötajate arvu suurenemisele, eriti teenustes. Lõuna- ja Kesk-Itaalias on sisserändajatest ja pagulastest põllumajandustöötajad laialt levinud, kes elavad ja töötavad väga halvades tingimustes.

Mõned liikmesriigid viitasid vastuvõtva riigi töökohakonkurentsile, mis tulenes teistest liikmesriikidest pärit ELi töötajate laiaulatuslikust sisserändest. Tekkis küsimus, kas "neli vabadust" kavandati hästi toime tulekuks nii tööjõu kui ka kapitali massilise liikumisega, kuna kasum erastatakse peamiselt ettevõtetele, mitte välisriigis töötajatele või ELi mobiilsetele töötajatele, kes liiguvad madala kvalifikatsiooni ja palgaga töökohtadele, olenemata nende kvalifikatsioonist ja oskustest. Kulud jõuavad liikmesriigi tasemele, sisaldades töötajate ja ettevõtete maksude kaotust.

Mõned valitsused tegelevad kaasaegse orjanduse reaalsusega, eriti põllumajanduses, toiduainete tööstuses, müügis ja turunduses, koduses sunnitöös ja seksitööstuses. Lisaks sisserändajate ja pagulaste tööjõu kasutamisele ei ole ELi liikmesriigid iseenesest mitte ainult orjatöö importijad, vaid ka eksportijad. Kaasaegne orjus "hõlmab inimkaubanduse, orjapidamise, sunniviisilise ja kohustusliku tööga seotud rikkumisi (IDMG 2016). ELi valitsused peavad igal aastal esitama aruande vastavalt ELi inimkaubanduse vastu võitlemise direktiivi artiklile 19. Kaasaegne orjus on peidetud kuritegu, mida on raske mõõta ja mõned ohvrid ei suuda ja mõned ei soovi oma olukorra kohta aru anda. Ühendkuningriigi valitsus on välja andnud viis raportit kaasaegse orjuse kohta, millest ühes näitab, et Albaaniast on pärit kõige rohkem potentsiaalseid ohvrid, millele järgneb Vietnam, Nigeeria, Rumeenia ja Suurbritannia ise. Poola ja Slovakkia on ka "top" kümne päritoluriigi hulgas (IDMG 2016 tabel 6).²⁶ Kaasaegne orjus on tööjõu ekspluateerimise kõige äärmuslikum vorm. See tõestab, et tööturul ei ole "põrandat", välja arvatud see, mida vastutustundlikud ettevõtted sinna panevad, kui aktiivsed riigid ei looks tugevat õiguslikku raamistikku ja selle reguleerimist ning töötajate kollektiivset häält ja võimu, mis seisaks nende õiguste eest.

²⁶ HM valitsus (2016), 2016. aasta osakondadevahelise ministrite töörühma aruanne kaasaegses orjuse kohta; oktoober

LK 25:

EDASISED SAMMUD: EAPNI ETTEPANEKUD

Traditsiooniliselt keskendus Euroopa Liidu hoiak tööturul toimuva kohta tööjõu osalemisele, tööhõive suurendamisele ning tööjõuturu ümberkorraldamisele ja sotsiaalskaitsele. Lissaboni strateegia, nagu ka Euroopa 2020. aasta strateegia, pooldavad arvulist lähenemisviisi – kaasata võimalikult palju inimesi tööhõivesse. ELi tasandil on otseselt keskendunud töö kvaliteedile vähe. Arvatakse, et töö ja tööhõive kvaliteet on tehnoloogiliselt juhitud innovatsiooni tulemus, kuid kvaliteet ei ole ise olnud poliitiline eesmärk. Pealegi eeldatakse, et töökohtade kaotamine tänu tehnoloogilistele muutustele

toob kaasa töötajate, kes saavad muid ja tõenäoliselt paremaid töökohti, ümberpaigutamise; kuid selle kohta pole piisavalt tõendeid.

Makó, Illéssy ja Warhurst (2016) ²⁷ on uurinud töökohta kvaliteedi ja tööhõivega seotud innovatsioonipoliitika arengut. Põhimõtteliselt tunnustati laiemat innovatsiooni mõistet ja selle seost kvaliteetsete töökohtadega - see tunnustas institutsiooniliste raamistike olulisust ja vajadust kohandada sama eesmärgiga riiklikke lähenemisviise ning intensiivsemat riikidevahelist õppimist headest ja halbade praktikatest. Kuid tegelikult, kuigi innovatsioon tõusis kriisiga samale tasemele, ei toimunud poliitilist muutust; puudusid näitajad, mis viitaksid mittetehnoloogilisele innovatsioonile või töökohta kvaliteedile ning tööhõivemõju hinnati ainult tööhõive määra järgi. Pärast kriisi oli tööhõive määr ainus tööga seotud mureküsimus.

Tehnoloogilist progressi ja töönorme puudutavad poliitilised valikud on need, mis tagavad, kas nendest saavad kasu kõik või karistavad rangelt neid, kes on juba niigi õigustest ilma jäetud, suurendades seeläbi ebavõrdsust, vaesust ja tõrjutust veelgi. Uued tööviisid peaksid pakkuma positiivset võimalust kõigile sotsiaalsetele rühmadele, mitte aga looma madala kvaliteediga tööd, suurendama tööpuudust või vähendama sotsiaalset kaitset, mis suurendab vaesuse ohtu. Investeeringuid sotsiaalsesse, inim- ja füüsilisse kapitali hoiab tagasi jätkuvad karmistamise poliitika eelarvepiirangud. Põikpäiselt eeldatakse, et sotsiaalinvesteering on pigem kulu kui investeering kõrgema kvaliteediga ressursitootmisesse. Viimase kümne aasta jooksul oleks võinud teha suuri sotsiaalinvesteeringuid, kuna avaliku sektori laenude intressimäär oli väga madal. Selle tegemata jätmise hind on tulnud ilmsiks – võimalike pakutavate teenuste kaotus ja sotsiaalse ühtekuuluvuse vähenemine. Seegi on poliitiliste valikute tagajärg ning seda saab muuta.

Vaja on poliitikute ja otsustajate valmisolekut ning suutlikkust täita oma põhikohustust investeerida sotsiaalsetesse õigustesse ja parandada kõigi inimeste heaolu nüüd kohe, mitte ainult millalgi tulevikus. Tugev, jätkusuutlik ja kaasav Euroopa vajab positiivset nägemust, mis kujundab kvaliteetset tööturgu, sotsiaalkaitseüsteeme ja -teenuseid ning ühiskonna huve, mis tagab inimväärikuse austamise. See peab tagama, et töö looks reaalse tee vaesusest välja läbi kvaliteetsete palkade ja tingimuste ning piisava sotsiaalkaitse kättesaadavusega neile, kes saavad töötada, samuti läbi juurdepääsu piisava sissetulekutoetuse ja kvaliteetsete teenuste pakkumise neile, kes seda ei saa.

²⁷ Makó, Illéssy ja Warhurst (2016) Töökohtade kvaliteedi ja tööhõivega seotud ELi innovatsioonipoliitika areng, QulnnE töödokument 2, jaanuar, kättesaadav aadressil Quinne.eu

LK 26:

3.1. Põhisõnumid

Uute tööviiside parem uurimine, sh sotsiaalse mõju hindamine

Kuigi ilmneb suur hulk tõendeid uute töövormide mõju kohta majanduskasvule, tootlikkusele ja konkurentsivõimele, puuduvad uuringud ja meetmed sotsiaalse, tervise- ja kultuurilise mõju kohta. Need tagajärjed mõjutavad inimesi, kes juba on vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus. Samuti on uute suundumustega seotud potentsiaalsed riskid

sotsiaalse haavatavuse suurenemisele. Tulevased analüüsid peaksid käsitlema mitte ainult mõju tulude ja varade jaotusele, vaid määratlema, kes on eri sissetuleku kvintiili, sotsiaalsete ja haavatavate rühmade ning piirkondade võitjad ja kaotajad. Teadusuuringutes tuleks eristada robotisatsiooni (tööde automatiseerimine) ja digitaalsete platvormide mõjusid. See peaks käsitlema töökohtade ümberpaigutamise ja globaliseerumise suundumusi ning hindama tööhõive- ja töönormide alandamise ohtu, sealhulgas mõju sotsiaalse kaitsega töötajatele ja töötutele ning ebakindluse ja raskuste kulusid. Teadusuuringutes tuleks selgelt eristada tehnoloogiliste edusammude ja poliitiliste valikute mõju nii riiklikul, Euroopa kui ka üleilmsel tasandil. Tagamaks, et analüüsid ulatuksid kaugemale kvantitatiivsetest andmetest ja et inimeste elu oleks tõepoolest täies ulatuses kajastatud, peaksid vaesuse ja teiste rühmade, kelle tööjõu kvaliteedi halvenemine on kõige suurem, ja nende kodanikuühiskonna organisatsioonid, olema tihedalt seotud protsessi.

Tuleb parandada töö kvaliteeti, sealhulgas lepinguliste suhete kvaliteeti, tagades juurdepääsu sotsiaalkaitsele

Ebaturvaliste ja ebastandardsete uute tööhõivevormide levik, sealhulgas tahtmatu füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine, ebatüüpilised töökohad, nn null-tunni või minitööd, tahtmatu osalise tööajaga ja lühiajalised töökohad, on sageli poliitiliste strateegiate poolt esile kutsutud, mis tahab tõsta tööjõu osaluse määra, arvestamata, mis see töötajatele ja nende peredele maksma võib minna. Muutused ärimudelites, mille põhjuseks on vajadus suurema kasumi järele, kiirendavad tõenäoliselt ebastandardsete lepingutega seotud uute töövormide suundumust: mittestandardsete lepingutega töölised; töötajad, kes ei ole palgatöölised, vaid muud liiki töövõtjad; töötajad, kes täidavad töötaja ja töövõtja rolli, kas samal ajal või oma elu jooksul; nooremate ja madala kvalifikatsiooniga töötajate lühemad ametiajad ning seetõttu tihedamad töötuse perioodid (ohustades kindlustuspõhiste hüvitiste saamise õigust). Paindlike ja lepinguliste töösuhete paljusus võib põhjustada suurema tööturul olijate ja sealt väljalangenute vahelise killustatuse. Madala kvaliteediga töö surub inimesed tööturult välja, mõjutab negatiivselt nende tervist ja alarakendatakse nende oskusi ja võimeid. On selge, et see vähendab tootlikkust ja pikema tööelu jätkusuutlikkust. Tungivald on vaja paremat õiguslikku raamistikku ja pöörata rohkem tähelepanu tööõiguse, sealhulgas ka sotsiaalkindlustuse jõustumisele ja rakendamisele, eriti ebastandardse ja ekspluateeritava töö puhul. Töölase vaesuse ja kehvaga seotud tõendid tugevdavad EAPNi rõhuasetust töö kvaliteedi käsitlemisele.

LK 27:

10 KVALITEETSE TÖÖ PÕHIMÕTET

EAPN usub, et inimestel on õigus tööle, mis:

1. Tagab adekvaatse töötasu. See peab tuginema positiivsele hierarhiale, mis sisaldab võrdluspunktiks piisavat miinimumsissetulekut (vähemalt vaesuspiiri tasandil). Tuleb vältida vaesustõkke ning toetada üleminekuid.
2. Pakub jätkusuutlikku lepingut ja adekvaatseid tööõigusi, tagades kaitse fiktiivse füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise ja meelevaldse vallandamise eest ning

tagab piisava lahkumishüvitise paketi, et võidelda tööturu suurenenud ebakindluse ja segmenteerimise vastu.

3. Annab töötajale õiguse saada adekvaatset sotsiaalkindlustust, nagu tervisekindlustus, tasulised puhkused, töötushüvitised, pensioniõigused jne, ning tagab nende õiguste piiriülese ülekantavuse.
4. Tagab kvaliteetsed töötingimused ja töökeskkonna. See hõlmab tervishoiu ja ohutuse sätete rakendamist, kohandatud töökeskkonda vastavate huvirühmade jaoks, mõistlikku tööaega ja graafikuid - eelkõige madala kvalifikatsiooniga töökohtade jaoks.
5. Võimaldab era- ja tööelu ühitamist, sealhulgas pakkudes paindliku tööaja korraldamise võimalusi.
6. Austab õigust osaleda kollektiivlääbirääkimistel ja sotsiaalses dialoogis, et töötajad saaksid kaasa rääkida nendega seotud poliitika ja praktika muutuste kohta ning tagada juhtimise läbipaistvus ja selles osalemine.
7. Kaitseb töötajat diskrimineerimise eest, nii töökohta saamisel kui ka tööl olles, võitluses etnilise ja soolise palgaerinevuse ning muu ebavõrdsuse puhul.
8. Tagab ligipääsu koolitusele ja isiklikule arengule, tuginedes olemasolevatel oskustele ja nende väärtustamisel ning pakkudes töötajatele võimalusi oma isiklike ja ametialaste pädevuste, sh nn pehmete oskuste, edasiarendamiseks.
9. Võimaldab tööl edasi liikuda ja areneda.
10. Säilitab tööga rahulolu, mis on inimeste heaolu oluline osa.

EAPN peab neid põhimõtteid oluliseks igat liiki tööde puhul, olenemata lepingulise kokkuleppe tüübist, samuti kaitstud või vahetute tööturumeetodite, sotsiaalmajanduse ja sotsiaalsete ettevõtete tööhõive (WISE) ja kõigi tegevusvaldkondade jaoks.

Lõpetada karistusliku iseloomuga tegevus, mis surub inimesed jätkusuutmatu tööhõiveni

EAPN nõuab jätkusuutlikke töökohti otsivate inimeste positiivset ja kaasavat aktiveerimist, sealhulgas piisavat sissetulekutoetust, juurdepääsu kvaliteetsetele, taskukohastele teenustele ja kaasavale tööturule. Nõuded on hästi teada, kuid nende juhtimiseks või paremasse kulujaotusesse ja õiguslikku raamistikku investeerimiseks pole olnud piisavalt poliitilist tahet. Praegune karistuslik lähenemine surub üha rohkem inimesi ebakindlatesse, madalalt tasustatud ja reguleerimata madala tootlikkusega töövormidesse. Tööturuteenused, mis kasutavad negatiivseid stiimuleid, nagu näiteks sanktsioonid ja nõuded, et pakkuda rohkem töötunde ilma piisavate täiendavate toetusmeetmeteta, on pettumusttekitavad ja raiskavad, samuti süvendavad vaesust ja muid raskusi. Samuti ohustavad nad inimeste iseseisvust, otsustusvõimet ja loovust, mis on üliolulised, et võimaldada kohanemist kaasaegsete tööturgudega. Tööturul on vaja uuenduslikke lähenemisi tööturuteenuste ja sotsiaalkaitse kättesaadavuseks ja pakkumiseks, et toetada tööealisi inimesi, kes kogevad aina rohkem üleminekuid.

LK 28:

Noorte ja muude suurema haavatavusega rühmade (sh üksikvanemad, puuetega või muude terviseprobleemidega inimesed, mõned vähemusrahvused, hiljutised sisserändajad ning vanemad madalama kvalifikatsiooniga töötajad) jaoks on positiivne ja toetav aktiveerimispoliitika kõige tõhusam. Sealhulgas ettevõtete suurem vastutus

mittediskrimineerivate tavade ja positiivsete meetmete rakendamisel töölevõtmisel, säilitamisel ja karjääri kujundamisel.

Digitaalse lõhega tegelemine ja võrdse juurdepääsu tagamine ellukestvatele õppele

Taskukohase, kvaliteetse, elukestva õppe ja teise võimaluse hariduse tähtsus on ilmne. EAPN soovib palju rohkem jõupingutusi koolide ja kogukondade digitaalseks kaasamiseks, eriti vaeste ja haavatavate inimeste jaoks; juurdepääsul haridusele ja teenustele, samuti tööturule sisenemisel. 2017. aasta ESDE aruanne näitab, et arvutus-, matemaatika- ja digitaalsete oskuste parandamine ei ole kooskõlas kõrghariduse laiendamisega. Vaesuse ja madalama kvalifikatsiooni ja oskustega inimeste jaoks on vaja rohkem ja paremaid koolitusvõimalusi, et paremini kohaneda digitaalajastuga, et saada sellest täielikku kasu, ning tagada, et nad ei jääks tehnoloogilistes muutustes maha, sealhulgas juurdepääsu valitsuse teenustele. Töökohtade kaotamise toetamiseks tuleb luua kvaliteetseid, kaasavaid ja mitmekülgsemaid ümberkvalifitseerimise skeeme koos piisava sissetulekutoetuse ja -teenustega. Mittetulunduslikud ja sotsiaalmajanduslikud organisatsioonid on võimelised pakkuma haavatavatele rühmadele spetsialiseeritud teenuseid ja neil peavad olema paremad võimalused selliste teenuste pakkumiseks.

Sotsiaalse ja kodanikuühiskonna dialoogi parandamine tõenditel põhinevate poliitiliste lahenduste leidmiseks

2017. aasta ESDE aruandes tunnistati, et kuigi sotsiaaldialoogil peaks olema suurem roll, on nii tööandjate kui ka ametiühingute esindamise probleem. Väikeettevõtted ja teatavad tööstusharud, sealhulgas uuemad tööstusharud, ei ole tööandjate ühendustes nii hästi esindatud. Ameti- ja muid sarnaseid ühinguid ning kollektiivläbirääkimisi on viimastel aastakümnetel paljudes riikides õõnestatud. Nad seisavad silmitsi uute väljakutsetega, kus neil on vähem liikmeid väikestes töökohtades, uuemates teenindussektorites ning nooremate ja vähemuste ning naiste seas. Need on sageli samad töötajad, kes kogevad enim mittestandardsete lepingutega ebakindlat tööd. Samal ajal, kui sotsiaalpartnerid teevad jõupingutusi esindatuse parandamiseks, on vaja ebasoodsas olukorras olevatele, eriti nendes uutes sektoris tegutsevatele töötajatele, pakkuda paremat kaitset ning anda lepingulistest suhetest tugevam hää. Samuti tuleks rohkem toetada ametiühingute ja kollektiivläbirääkimiste rolli. Töötute, füüsilisest isikust ettevõtjate ning vaesuse ja tõrjutuse all kannatavatega töötavad kodanikuühiskonna organisatsioonid on ametiühingute võimsad liitlased. Reaalsed tõenduspõhised poliitikad ja lahendused tuleb rajada altpoolt üles, kaasates probleemide tuvastamisel ja poliitiliste lahenduste väljatöötamisel nende osalust, keda see kõige rohkem puudutab. Selliste rühmade jaoks ja eeskostel tegelevate valitsusvälistel organisatsioonidel peab olema nii sotsiaalses kui ka kodanikuühiskonna dialoogis palju suurem ja ametlikum koht.

LK 29:

Soovitused

ELi taseme soovitused

- ⌚ Esitage selge tegevuskava ressursidega Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamiseks, sealhulgas Euroopa poolaasta kaudu, keskendudes kvaliteetse tööhõive edendamisele töö tuleviku ja tekkivate tööturu suundumuste kontekstis.
- ⌚ Nõustuge ja rakendage ambitsioonikat Nõukogu soovitud kõikide töötajate sotsiaalkaitse kättesaadavuse kohta, mis tagaksid, et tööandjad ja hoolekande riik täidaksid kohustusliku katvuse, mitte suurendaksid erakindlustuse riskide individuaalsust.
- ⌚ Propageerima edusamme ühiste ELi sotsiaalsete standardite osas, mis tagavad kogu eluea jooksul kõigile adekvaatse sotsiaalse kaitse, olenemata tööhõive staatusest, edendades mitte ainult korralikku sotsiaalkindlustust, vaid ka sotsiaalkaitseskeeme, sealhulgas viimase abinõu sotsiaalabi, nagu näiteks adekvaatse miinimumsissetuleku skeemid ning seda läbi Raamdirektiivi.
- ⌚ Avaldada liikmesriikidele survet, ka Euroopa poolaasta vahendite abil, et luua kaasavat tööturgu, kus haavatavate rühmade jaoks on võimalik leida inimväärse palga, tööhõive ja sotsiaalkaitse tingimustega kvaliteetseid töökohti.
- ⌚ Töötada välja ELi rahalised vahendid ja raamistikud, et käsitleda tehnoloogiliste muutuste ja globaliseerumise sotsiaalset mõju ning eelkõige toetada uuenduslikke algatusi kohalikul tasandil.

Riikliku taseme soovitused

- ⌚ Toetada tugevaid ja piisavaid sotsiaalhoolekande süsteeme, mida rahastatakse läbi õiglase maksude, et kompenseerida töökohtade, palkade ja töötingimuste, eriti adekvaatse miinimumsissetuleku skeemide süsteemseid riske ja parandada suutlikkust üleminekuga toime tulla. Rakendada ambitsioonikaid sotsiaalseid standardeid, mis peegeldaksid Euroopa sotsiaalsete õiguste samba põhimõtteid.
- ⌚ Arenevate sektorite ja lepinguliste suhete reguleerimine kvaliteetsete töökohtade ja sotsiaalkaitseõiguste tagamiseks: tagada, et töötingimused, sealhulgas palgad, oleksid kaitstud; et uued töökohad ei oleks ebakindlad ja alatasustatud ning et need sisaldaksid täies mahus sotsiaalkaitset ja toetusi.
- ⌚ Toetada e-koolitust vaesuses ja sotsiaalses tõrjutuses elavatele inimestele digitaalse lõhe ületamiseks ning varustada neid nii, et neil oleks parem juurdepääs teenustele, toodetele ja töökohtadele. Kuid ka selleks, et toetada nende tehnoloogiate abil nende endi arengut.
- ⌚ Siduda sotsiaalmajandusettevõtted töökohtade loomisega, eriti uute teenuste turgude ümber, aga ka uute tehnoloogiatega, et tagada uute töökohtade vastavus kogukonna vajadustele ning juurdepääs vaestele ja tööturult kõige kaugematele inimestele.
- ⌚ Veenduge, et uued tehnoloogiad ja uued töömeetodid võtaksid täielikult arvesse sotsiaalseid ja ühiskondlikke mõõtmeid, vähendaksid vaesuse, sotsiaalse tõrjutuse ja ebavõrdsuse suurenemise ohtu ning suurendaksid heaolu.

LK 30:

- ⌚ Andke inimestele, eriti neile, kes on haavatavas olukorras, täielikku teavet nende õiguste ning nende muutuste võimaluste ja ohtude kohta ning investeerige nõustamis-, kaebuste ja nõuetekohase hüvitamise toetussüsteemidesse.

- ⌚ Toetada uute tehnoloogiate potentsiaali, et julgustada kaugtööd, paindlikku töötamist ja koostööd, et paremini ühitada töö- ja eraelu tasakaalu töötajate valikutega, tuginedes adekvaatsetele tööhõive- ja sotsiaalkaitseõigustele.

LK 32:

Informatsioon ja kontakt

Lisateabe saamiseks selle väljaande ja EAPNi tööhõivet puudutavate tegevuste kohta, võtke palun ühendust

Amana Ferro – EAPN'i Poliitika vanemametnik

amana.ferro@eapn.eu

Lisateabe saamiseks EAPNi poliitika kohta, võtke palun ühendust

Sian Jones – EAPN Poliitika koordinaator sian.jones@eapn.eu

Tel.: 0032 (2) 226 58 59

EAPN'i üldiste väljaannete ja tegevuste kohta saab lisainfot veebilehelt www.eapn.eu

Euroopa vaesusvastane võrgustik (EAPN) on 1990.aastal rajatud sõltumatu vabatahendamise ja töörühmade võrgustik, mis tegeleb vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse vastase võitlusega Euroopa Liidu liikmesriikides.

EUROOPA VAESUSEVASTANE VÕRGUSTIK. Reprodutseerimine on lubatud eeldusel, et tekst sisaldab kohaseid viiteid algallikale. Aprill 2018.

Seda väljaannet toetab Euroopa Liidu tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni program "EaSI"(2014-2020). Lisateavet saab: <http://ec.europa.eu/social/easi>

Euroopa Komisjon ega ükski Komisjoni nimel tegutsev inimene ei vastuta antud publikatsioonis sisalduva info kasutamise eest. Fotode, mille autoriõigus ei kuulu Euroopa Liidule, kasutamiseks või reprodutseerimiseks, tuleb küsida luba otse nende autoriõiguse omanikult.